

Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Gözlenebilen Uyum Sorunları

Yrd. Doç. Dr. Tanju GÜRKAN (*)

Okulöncesi eğitim kurumlarında gözlenebilen uyum sorunlarına geçmeden önce, uyum nedir, uyumsuz çocuk ne gibi özellikler taşır, bu iki noktaya açıklık getirelim :

Uyum; Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde «Bir tümün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk» şeklinde açıklanmaktadır. C.V. Good'un Eğitim Sözlüğü'nde ise «Çevreye ve çevredeki değişikliklere uygun davranış şekilleri bulma, uydurma sürecidir» şeklinde tanımlanmaktadır. Daha genel bir söyleyişle uyum; Bireyin, sahip olduğu özelliklerinin, kendi benliği ve içinde yaşadığı çevre ile dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi yaşam boyu devam ettirebilmesidir denebilir.

Uyum, yalnızca sosyal çevrenin değişiklik ve isteklerine uygun tepki, davranış ve tutum gösterme demek değildir. Çünkü birey sürekli gelişen, çevresini etkileyen ve değiştiren bir varlıktır. Birey, doğduğu andan başlayarak gelişir ve değişir. Bu gelişim, yaşamın bazı dönemlerinde çok hızlı, bazı dönemlerinde ise daha yavaştır. Gelişimin en hızlı olduğu dönemlerin başında yaşamın ilk yedi yılı gelir. Ayrıca gelişim çok yönlüdür. Birey zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal yönlerde bir bütün olarak gelişir. Gelişimin bu farklı yönleri, sürekli olarak birbirini etkiler ve içiçedir.

Bireyin, gelişip büyürken kendi varlığında ortaya çıkan zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal değişiklikleri anlaması, bilincine varması, kabul etmesi ve onlara uygun davranış ve tutumlar göstermesi de gerekir. Ayrıca bir toplumun üyesi olan bireyin çevresindeki insanlarla ahenkli ve olumlu ilişkiler kurması da beklenir.

Uyumu kısaca açıkladıktan sonra «uyumsuz çocuklar» kime denir, onu görelim: Kendi benliği ile ve çevresiyle dengeli ve etkili ilişki kurma, geliştirme ve sürdürmede güçlük çeken ve bu yüzden ge-

(*) A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Program Geliştirme Ana Bilim Dalı'nda görevli.

lişimleri sekteye uğrayan ve çevresindekilerin olağan ilişkileri ile düzeltilemeyen davranış kalıplarına sahip olan çocuklara «uyumsuz çocuklar» denir. Toplumumuzda **uyumsuz çocuklar**, çok çeşitli şekillerde adlandırılırlar: Atipik çocuklar, antisosyal çocuklar, sosyapatik çocuklar, vehimli çocuklar, kavgacı çocuklar, terbiyesi güç çocuklar ve benzerleri.

Uyumsuz çocuklar, sistemli olarak gözlemlenirken, günlük yaşamlarında aşağıda sayacağımız davranışların bir çoğunu sık sık yinelerler :

1. Sinirlidirler.
2. Huzursuzdurlar.
3. Adele seğirmeleri görülür.
4. Sistemli okul çalışmalarına karşı ilgi ve motivasyonları azdır.
5. Okuldan hoşlanmazlar.
6. Akademik çalışmalarda belirgin bir başarısızlık gösterirler.
7. Kıskançlıkları çok belirgindir.
8. Aşırı derecede yarışma arzusu duyarlar.
9. Tırnaklarını yer yada koparırlar.
10. Dikkatsizdirler.
11. Eleştirilere aşırı duyarlıdır.
12. Konuşmak istemezler, konuşma özürleri vardır.
13. Kolayca hayal kırıklığına uğrarlar.
14. Sık kavga ederler.
15. Öfke nöbetleri gösterirler.
16. Sık sık iç çekme, saçlarını kıvrma ve çekiştirmeler görülür.
17. Nedensiz ağlama nöbetleri gösterirler.
18. Gruba uymazlar.
19. Utangaç, korkak, endişeli, son derece sakindirler.
20. Gündüz rüyaları görürler.
21. Kendilerine güvenmezler.

Şüphesiz, uyumsuz bir çocukta bu saydığımız özelliklerin hepsinin birden görülmesi beklenemez. Uyumsuzluğun derecesi ile orantılı olarak bu özelliklerden biri yada birkaçı görülebilir. Akıldan çıkarılmaması gereken önemli bir nokta da, yukarıda saydığımız bu özelliklerden bazılarının, zaman zaman her normal insanda görülebileceğidir. Bu özelliklerin sürekli olması, uyumsuzluk açısından önemli bir belirleyicidir. Bu davranış özelliklerini arasına gösteren bir çocuk yada gencin uyumsuzluğundan şüphelenmek bu nedenle yersizdir.

Türkiye’de uyumsuz çocukların genel nüfustaki oran ve sayıları kesin olarak bilinmemektedir. Davranış bozukluğu olan uyumsuz ço-

cukların, okul çağı nüfusundaki oranı yüzde bir iki olarak kabul edilmektedir. Okulöncesi çağı çocukları arasında bu oranın ne olduğu bilinmemektedir. Oysa kişiliğin oluşumunda okulöncesi yılların önemi bugün hemen her ülkede kabul edilmiş bir olgudur. Başta Bloom ve arkadaşları olmak üzere pekçok bilim adamı, yaşamın ilk yedi yılında bireyin gelişiminin büyük bir kısmının tamamlandığını ileri sürmektedirler. Bizim halk atasözlerimizden «Ağaç yaşken eğilir» «Bir insan yedisinde ne ise yetmişinde de odur» gibi deyişler de bu inancı vurgulamaktadır.

Lesley Webb'in, İngiltere'de bir anaokulunda, altı yıl boyunca 500 çocuğun inceleyerek yaptığı araştırmada, öğretmenler, anaokulunu bitirerek ilkokula başlayan çocukların % 16'sında öğrenme açısından çeşitli sorunlar gözlemişlerdir. Geri kalan % 84'ünde görülen sorunlar ve davranış bozuklukları, daha kısa sürelidir. Daha sonra psikiyatrist ve psikologlarla yapılan incelemeler, % 16'lık ortalama değer gerçeği olduğunu ve bu oranın daha büyük yaş gruplarında daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Türk Millî Eğitim Sisteminde 1983 öğretim yılında uygulanmaya başlanan «6 yaş uygulaması'nın bir değerlendirmesini yapmak amacıyla, 1983-84 öğretim yılında, Ankara ilinde bir inceleme yapmıştım. İncelememin bir boyutu da bir yıl erken ilkokula başlayan bu çocuklarda belli davranış bozukluklarının ve uyum sorunlarının görülüp görülmediğinin araştırılmasıydı. İncelemenin, konuyu ilgilendiren bu boyutunun sonuçlarına geçmeden önce, incelemenin genel özelliklerini kısaca açıklayalım:

İncelemenin yapıldığı öğretim yılında Ankara il sınırları içinde 175 ilkokulda altı yaş uygulanmasına başlanmıştı ve bu 175 ilkokulda, yaklaşık 8.000 öğrenci kayıtlıydı. Örneklem seçiminde 1/10 oranı esas alındı. Böylece incelemenin kapsamını 18 ilkokul ve 80 öğrenci oluşturdu. Örneklem evreni yansıması amacıyla ilkokullar, üç ayrı sosyoekonomik düzeyden seçildi. Uyum sorunları ve davranış bozuklukları sınıf öğretmenlerine ve öğrenci velilerine uygulanan görüşmeli anket formları ile tesbit edildi

İncelemenin sonuçlarını şöylece özetleyebiliriz :

Her üç sosyo-ekonomik düzeyde de öğretmenler, çocukların okula uyumda zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. «Okula uyumda çok fazla zorluk çektiler» yanıtını veren öğretmenlerin oranı; üst sosyo-ekonomik düzeyde % 60, orta sosyo-ekonomik düzeyde % 33, alt sosyo-ekonomik düzeyde ise % 45 dir.

Öğretmenler, her üç sosyo-ekonomik düzeyde de, uyumsuz çocukların en belirgin özelliğini, «Dikkatlerinin kısa süreli olması» şeklinde belirtmişlerdir. Öğretmenler tarafından belirtilen diğer uyumsuz davranış örnekleri ise şunlardır :

- Oyundan kopamama.
- Kavrama ve kıyaslama yetisindeki güçlükler.
- Kurallara uymama.
- Anneye aşırı bağımlılık.
- Aşırı duygusallık.
- Disiplin ve öğretmen otoritesine baş kaldırma.

İncelemede, uyumsuz davranış örneklerinde sosyo-ekonomik düzeye göre bir farklılık saptanmamıştır.

Her üç sosyo-ekonomik düzeyde de veliler, ilkokula bir yıl erken başlayan çocuklarında daha önce var olmayan bazı davranış bozukluklarının ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Davranış bozukluğu gösteren çocukların oranları, velilere göre üst sosyo-ekonomik düzeyde % 55, orta sosyo-ekonomik düzeyde % 86, alt sosyo-ekonomik düzeyde ise % 76 dır.

Öğretmenlerle velilerin yanıtları kıyaslandığında en fazla tutarlılık üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğretmenlerle velilerin yanıtlarındaki oranlarda görülmektedir. Orta ve alt sosyo-ekonomik düzeylerde, öğretmenlerle velilerin yanıtlarındaki oranlarda farklılık görülmektedir. Bu farklılık, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrencilerin okulda daha kontrollü davrandıklarını, kendilerini baskı altında tuttuklarını düşündürücü yöndedir. Oysa baskı altında tutulan, sindirilen duyguların, insanın sonraki yaşamında ne denli büyük ruhsal sorunlara neden olabileceği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Dr. Lee Salk, uslu, terbiyeli, içine kapanık çocukların derin ruhsal sorunları olabileceğini fakat bunların toplumda «uslu, terbiyeli» çocuklar olarak adlandırıldığını söylüyor ve şöyle devam ediyor: «Bunlara normal çocuk gibi davranılır, ancak görüşüme göre, özellikle erginlik çağında günlük olağan gerilimlerle karşılaştıklarında dağılıvermeleri çok mümkündür. Hiçbir kırgınlık, düşmanlık ya da baş kaldırma göstermeyecek kadar uslu olan bir çocuğa yardım edin. Zira onun gerçekten yardıma ihtiyacı vardır».

Velilere göre üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocuklarda ortaya çıkan davranış bozuklukları şunlardır :

- Tırnak yeme % 25
- Ders çalışır yada birşey okurken sallanma % 10

- Aşırı sinirlilik % 10
- Altını ıslatma % 5
- Saçını çekiştirme % 5

Orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocuklarda ortaya çıkan davranış bozuklukları ise şunlardır :

- Ders çalışır yada bir şey okurken sallanma % 31
- Sebepsiz öfke nöbetine kapılma % 15
- Elini ağızına sokma % 8
- Sinirlilik ve hırçınlık % 8
- Çekingenlik, içine kapanıklık % 8
- Konuşurken orasını burasını çekiştirme % 4
- Tırnak yeme % 4
- Parmak etlerini koparma % 4
- Bikkınlık % 4

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise vevillerce saptanan davranış bozuklukları şöyle sıralanmaktadır :

- Konuşur yada okurken orasını burasını çekiştirme, kaşınma, ııı deme, % 17.
- Parmak emme % 11
- Altını ıslatma % 11
- Öfke nöbetine kapılma % 11
- Kalem yada elindeki ağızına sokma % 8
- Tırnak yeme % 6
- Saçını çekiştirme % 6
- Diğer çocukları ısırma % 6

Ankara ilinde yapılan bu sınırlı çalışma, bize beş yaş grubu çocuklarının ilkokula uyumda karşılaştıkları sorunları göstermesi bakımından anlam taşımaktadır. Zira okul başarısını yalnızca akademik başarı ile sınırlandırmak, modası geçmiş bir yaklaşımdır. Eğitim, bireyin topyekün gelişmesidir. Belli konuların ezberlenmesi, öğretimde başarının göstergesi kabul edilmemelidir. Çocuğun duygusal ve sosyal gelişimi, onun zihinsel gelişimi kadar önemlidir.

Beş yaş çocuklarında görülen bu uyum sorunlarının anaokulu çocuklarında görülüp görülmediğini test etmek için Ankara ilinde sekiz anaokulunda yirmidört anaokulu öğretmeni ile görüşme yaptım. Anaokulu öğretmenlerinin hemen hepsi (% 96'sı), anaokuluna uyumda en fazla zorluk çeken çocukların, anneanne, babaanne yada çok sevilen bir yakının yanında büyüyen çocuklar olduklarını belirttiler. Öğretmenler, bu çocukların anneleri yanında büyüyen çocuk-

İardan daha şımarık ve teke tek ilişkiye alışkın olduklarını vurguladılar. Ailenin tek çocuğu olma, uyumda önemli bir diğer sorunu oluşturmaktaydı. Kardeşi olan çocukların okulöncesi eğitim kurumlarına tek çocuklardan daha kolay uydukları öğretmenlerce belirtilmektedir. Anaokulu çocuklarının karşılaştıkları en önemli uyum sorununun «anaokulundaki kurallara uygun davranış kalıpları geliştirmede» ortaya çıktığı, görüşülen öğretmenlerce belirtilen ortak bir noktadır. Yani görüşülen öğretmenlerin hemen hepsi, anaokulu çocuklarının kurallara uygun davranmada büyük sorunları olduğunu söylemişlerdir. Paylaşmayı öğrenmek, bir grubun üyesi olduğunun bilincine varmak anaokulundaki etkinliklere katılmak gibi konularda da çocukların, özellikle anaokuluna başladıkları ilk aylarda bazı sorunları oldukları belirtilmiştir. Anaokulu öğretmenleri, anaokulu çocuklarında en sık rastladıkları davranış bozukluklarını; tırnak yeme, parmağını yada elindeki oyuncacı ağızına sokma, sabahları okula gelirken anne yada babadan ayrılmak istememe, nedensiz ağlama olarak sıralamışlardır. Bağırıp çağırma, arkadaşlarını tartaklama, inatla etkinliklere katılmama, altını ıslatma, kusma gibi davranışların ise çok seyrek görüldüğünü belirtmişlerdir.

Görülüyor ki okulöncesi eğitim kurumlarına uyum zorluğu gösteren çocukların davranış bozuklukları daha çok kendi içlerine dönük davranışlardır. Bu tür davranış bozuklukları, öğretmenler açısından fazla sorun oluşturmadıkları için daha az önemsenmektedir. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi içe dönük davranışlar, dışa dönük davranışlardan daha önemlidir ve çocuk açısından çok daha zararlı sonuçlar doğurabilir.

Okulöncesi öğretmenlerinin en önemli uyum sorunu olarak belirttikleri «anaokulundaki kurallara uygun davranış kalıplarını geliştirememeye» konusu üzerinde durmak gerekir.

Çeşitli incelemeler ve uygulamalı çalışmalar için özellikle Ankara ilinde pekçok özel ve resmi anaokulundaki bireysel gözlemlerime ve öğrencilerimin gözlemlerine dayanarak «Bu anaokullarının bazılarında kuralların gereğinden fazla olduğunu, pekçoğunda ise, anaokulundan çok, bir ilkokul havasının hakim olduğunu» söyleyebilirim. Durum böyle olunca, okulöncesi çocuğunun anaokulundaki kurallara uygun davranışlar geliştirmede sorunlarla karşılaşması düşündürücü bir olgudur. Okulöncesi çağında çocuk, özgür bir ortamda yetişmek; bedensel zihinsel, sosyal ve duygusal güçlerini sınamak, geliştirmek ister. Anaokulunda bir çocuğun arkadaşıyla tartışması, kızdığıında elindeki oyuncakları fırlatması, resim çalışması yaparken resim yapmak yerine şarkı söylemesi, olağan karşılanması gereken

davranışlardır. Anaokullarında bu dışa dönük, sağlıklı davranış örüntüleri engellendiği zaman, içe dönük sağlıksız davranış örüntüleri ortaya çıkmaktadır. Dr. Lee Salk: «Okulları fazla eleştirmek taraftarı olmamakla birlikte, çocuğun okula gitmek istememe nedeninin okuldaki bir olay, bir kişiye tepki yada aşırı tepki olabileceğini aklınızdan çıkarmamanız gerektiğini de hatırlatmak isterim.» diyor.

Anaokulu çağı çocuklarının temel gereksinmelerinin başında sevmek ve sevilmek gelir. Başlangıçta ana ve babası tarafından sevilen, kabul gören çocuk, anaokuluna başladığı zaman bu yönden de bir bocalama geçirir. Görmeye alışık olduğu bireysel sevgi ve ilginin pek azıyla karşılaşır. Anaokullarında öğretmenler, genellikle her çocuğa eşit davranmayı, kimseye özel ilgi göstermemeyi benimsedikleri için, çocuğun bu temel gereksiniminin karşılanması oldukça güçtür. Biz yetişkinler bile, yeni bir ortama girdiğimizde, bize yakınlık gösteren hiç kimse olmazsa o ortama uyumda zorluk çekeriz. Eğer bize her şeyi ile yabancı olan bu ortamda, yardımımıza koşan, ilgi gösteren biri bulunursa, ferahlarız. Kendimizi rahat hissediyoruz ve o ortama çok daha kısa sürede uyum sağlarız. Olaya, çocuk açısından baktığımızda, anaokuluna uyum sağlamanın pek de öylesine kolay bir şey olmadığını açıkça görürüz. Böylesine zor bir olayda, başta anne babalar olmak üzere anaokulundaki öğretmen ve öğretmen yardımcılara büyük görevler düşmektedir. Zira insanın doğduğu andan başlayarak yaşadığı olumlu ve olumsuz olaylar ve bunların izleri, varoluşunun bir parçası durumuna gelir. Kalıtsal ve biyokimyasal etmenler yada bedensel sakatlıklar gibi durumların dışında bireyin duygusal sorunları çevresi ile etkileşimi sonucu oluşur. Kişinin yaşı ile çevrenin bıraktığı izlerin derinliği ters orantılı olduğundan, çocukluğun ilk dönemlerdeki sarsıntılar kalıcı bir nitelik taşırlar ve etkilerini yaşam boyunca sürdürürler. Davranışa yön veren sinir dizgesi bağlantıları, bir kez oluştuktan sonra, temel örüntülerini pek değiştirmezler. Yeni edinilen davranışlar ise bu temel örüntünün çevresinde oluşurlar. Dolayısıyla bir insan, yetişkinlik dönemine eriştiğinde, yaşam biçimi de belirlenmiş olur. Bu nedenle öğretmenler, çocukları tek tek gözleyerek ve velilerle sıkı işbirliği yaparak çocuklarda görülen uyumsuz davranışları belirlemeli ve gerekli önlemlerin alınmasında ön ayak olmalıdırlar. Çocukların uyumsuz davranışlarını saptayabilmek için anaokullarında görevli öğretmen ve uzmanların;

- Sistemli gözlem yapmaları
- Anekdöt kayıtları tutmaları
- Davranış kontrol ve derecelendirme ölççekleri geliştirmeleri
- Sınıf resimlerini analiz etmeleri

- Serbest oyunları izlemeleri,
- Ana babalar ile görüşmeleri
- Çocuklarla her fırsatta çeşitli konularda konuşmaları
- Çocukları daha önce bakan kişilerle görüşmeleri,
- Projektif teknikler, özellikle resim yorumlama testi gibi psikolojik teknikleri uygulamaları gerekir.

Bu yöntemlerle toplanan bilgiler, anaokulu düzeyinde uyum sorunlarının saptanması ve düzeltilmesinde önemli yararlar sağlayacaktır.

Louise Langford şöyle diyor: «Bireyin erken çocukluk döneminde engellenmesinin ilerki yaşamda ne denli elim sonuçlar doğuracağı konusunda o kadar çok şey yazılmıştır ki pekçok yetişkin, çocuk yetiştirirken en uygun yetiştirme tarzını bulma endişesi ile gerçek anlamda rehberlik yapmaktan bile kaçınmışlardır. Böylece çocuklara güven duygusu verecek, kabul edildiklerini hissettirecek yerde onlara güvensizlik ve reddedilmişlik duygusu kazandırmışlardır. Yine de pekçok çocuk, çocukluk dönemindeki bu psikolojik yoksunluklara rağmen yetişkinlik yaşamına başarı ile uyum sağlamaktadır.»

Türkiye'de okulöncesi eğitim kurumlarında var olan uyum sorunları konusunda daha detaylı, bilimsel araştırmalara gereksinme vardır. Bireyin yaşamında anaokulundan başlama, gerçekten önemli bir dönüm noktasıdır. Bu önemli dönüm noktasını bazı çocuklar, yardımsız yada çok az bir yardımla kolayca atlatabilirler. Bazı çocuklar ise daha fazla yardıma gerek duyar ve çok daha zor atlatabilirler. Anaokulunun koşulları, o anaokulundaki tüm çocuklar için aynı olsa bile, her çocuğun kendine özgü olması nedeniyle anaokulu yaşantısı, her çocuk için apayrı bir anlam taşıyacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Çağlar Doğan, *Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi*, Ankara, A. Ü Eğitim Fakültesi Yayınları: 103, 1981
- Gençtan Engin, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, Ankara, A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları: 69, 1978.
- Good V. Carter. *Dictionary Of Education*, Newyork, Mc. Graw Hill Book Company Inc., 1959.
- Lanford Louise, *Guidance of the Young Child*, John Wiley-Sons Inc., 1967.
- Resimli Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları: 435, 1977.
- Salk Lee, *Çocuğun Duyusal Sorunları*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1974.
- Webb Lesley, *Çocuk, Aile ve Anaokulu*, İstanbul, Ya-pa Yayınları, 1984.